

ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА НА ДИСЕРТАЦІЙНУ РОБОТУ
КУЧИНА СЕРГІЯ ПАВЛОВИЧА
«УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНИМ
МЕХАНІЗМОМ СФЕРИ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ», ПОДАНОЇ НА ЗДОБУТТЯ
НАУКОВОГО СТУПЕНЯ ДОКТОРА ЕКОНОМІЧНИХ НАУК
ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 08.00.03 – ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ
НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Актуальність теми дослідження. Посилення глобалізаційних тенденцій розвитку світової економіки обумовлює проблему взаємодії ключових сфер життя суспільства – економіки та культури.

Розвиток економіки і культури відбувається в високотурбулентному середовищі, коли в повній мірі реалізується «ефект метелика». Ледь помітні зміни можуть привести до революційного стрибка в траєкторії розвитку як економіки, так і культури. У цих умовах особливого значення набуває стратегічне управління економікою і культурою в їх взаємозв'язку. За кордоном культурна політика розглядається як потужний ресурс для підтримки конкурентоспроможності на світових ринках не тільки національних компаній, а й країни в цілому. При цьому, якщо до 1960-1970-х рр. культурній політиці не приділялося значної уваги, то з останньої чверті ХХ ст. вплив культурної складової у забезпеченні сталого соціально-економічного розвитку країн став безперервним.

Досвід розвинутих країн показує, що спроможність упровадження кардинальних соціально-економічних реформ має пряму залежність від розвитку культури. Розвинуті країни широко використовують технології «м'якої сили» не тільки для формування позитивного зовнішнього іміджу, але й для просування своїх цінностей.

Утвердження нової ціннісної основи соціального і культурного буття сприятиме створенню продуктивної структури соціальних та економічних відносин, а також ефективній інтеграції України в світовий простір.

Трансформація розвитку культури, науки та освіти, а також сучасних технологій інформатизації суспільства як чинників економічного зростання

передбачає необхідність державного регулювання економічним механізмом сфери культури в Україні.

Актуальність дослідження підвищується також тим, що в умовах сучасного трансформаційного періоду в економіці України потреба у більш оперативній системній та комплексній розробці даної проблематики стає найбільш пріоритетною. На сьогодні відбувається процес становлення економічної системи знань, де першочергову роль має відігравати культура. Назріла необхідність удосконалення державного регулювання економічним механізмом сфери культури в Україні.

Отже тема дисертаційного дослідження є актуальною як з точки зору сучасних соціально-економічних перетворень в Україні, так і з огляду на загальну недостатню науково-методологічну розробленість широкого кола завдань, пов'язаних з дослідженням, розробкою і удосконаленням теоретико-методологічних основ, науково-практичних рекомендацій та прикладних аспектів удосконалення державного регулювання економічним механізмом сфери культури в Україні. Разом із зазначеним слід підкреслити, що робота не має виключно кон'юнктурної спрямованості, оскільки її наукове значення не обмежується тільки сучасним проміжком часу і лише поточними проблемами, а закладає надійні підвалини для розуміння існуючих тенденцій, які мають місце в сфері культури в Україні, що надає змогу оцінювати вплив культури на розвиток національної економіки і в майбутньому.

Мета і завдання дослідження, що сформульовані в дисертації, передбачають заповнення існуючих в економічній науці прогалин щодо розв'язання конкретної наукової проблеми розкриття змісту щодо удосконалення державного регулювання економічним механізмом сфери культури в Україні, і на цій основі теоретичне, методичне та практичне обґрунтування і розробку пріоритетних дієвих стимулюючих та мотиваційних засобів в сфері культури як чинників реалізації механізму державного регулювання.

Оцінка змісту дисертації дозволяє стверджувати, що здобувачу вдалося досягти поставленої мети і в основному розв'язати коло окреслених завдань. В

процесі дослідження, спираючись на ґрунтовний аналіз реальних економічних умов, в яких відбувається розвитку сфери культури та її інфраструктури, автором виявлено і розкрито зміст основних тенденцій економічного розвитку сфери театрального та кіномистецтва, виявлено сучасні актуальні проблеми економічного розвитку музейної та бібліотечної справ, а також сфери освіти в Україні, а також розроблені практичні рекомендації для удосконалення положень державної політики забезпечення розвитку сфери культури в Україні засобами державного регулювання її економічним механізмом.

Зв'язок з науковими планами та програмами. Дисертаційна робота виконана у відповідності з планом науково-дослідних робіт ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет» за темою «Удосконалення діяльності промислових підприємств на основі їх конкурентоспроможності» (державний реєстраційний номер 0111U008605), Наукового журналу «Економіка і фінанси» за темою «Розробка концепції забезпечення економічної безпеки в умовах глобалізації світової економіки» (державний реєстраційний номер 0113U007516) та «Формування та вдосконалення механізму сталого розвитку економічних систем» (державний реєстраційний номер 0114U006192), а також наукових досліджень ВНЗ «Національна академія управління» за темою «Інноваційно-інвестиційні чинники сталого соціально-економічного розвитку» (державний реєстраційний номер 0116U003934). У процесі роботи автором поглиблено розуміння значення ціннісної конкурентоспроможності сучасних суб'єктів національної та світової економіки, наголошено на зростанні ролі духовно-моральних та соціокультурних чинників в умовах реалізації імперативу виживання людства; досліджено основні напрями державної політики з питань національної безпеки у соціальній та гуманітарній сферах в Україні; актуалізовано необхідність підвищення регулюючої ролі держави в процесі встановлення цін на продукцію сфери культури, доведено необхідність державного регулювання цінами на продукцію сфери культури та одночасного недопущення ігнорування економічних методів господарювання в сфері культури з метою удосконалення механізму стійкого розвитку національної економічної

системи; обґрунтовано методологічні основи наукового дослідження щодо удосконалення державного регулювання економічним механізмом сфери культури в Україні.

Достовірність і обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих автором у дисертації визначається узагальненням та критичним опрацюванням значної кількості наукових праць по широкому колу проблем, так чи інакше пов'язаних із сферою культури (театрального та кіномистецтва, музейної та бібліотечної справ, а також сфери освіти), обґрунтуванням значущості складових сфери культури як виробника економічних, культурних, духовних та соціальних послуг, що передусім склало теоретичні засади визначення сутності категорії «культурно-мистецька інфраструктура» та поглиблення розуміння економічних засад її розширеного відтворення, використання та реалізації в сучасних умовах національної економіки.

Ознайомлення з дисертаційною роботою та авторефератом здобувача, його опублікованими науковими працями дозволяє зробити висновок про те, що основні положення, які визначають наукову новизну дисертації та виносяться на захист, одержані Кучином С. П. в результаті наукового дослідження самостійно, відображають особистий внесок автора.

Оформлення роботи. Дисертація оформлена згідно вимог, висновки належним чином аргументовані та проілюстровані аналітичним матеріалом, поданим у таблицях і рисунках. Оцінюючи основні положення та висновки дисертації, що виносяться на захист, необхідно підкреслити їх теоретичну обґрунтованість, компетентність, орієнтацію автора на чітке формулювання власної позиції.

Наукова новизна роботи окреслена сформульованими метою та завданнями дослідження, яких дисертанту вдалося досягти, спираючись на принципи системного підходу та комплексність представлення всіх основних соціально-економічних відносин, явищ та процесів, які визначають місце та роль культури, її інфраструктури для розвитку національного господарства.

У першому розділі роботи – **«Теоретико-методологічні основи державного регулювання економічним механізмом сфери культури»** – досліджено теоретико-методологічні засади державного регулювання економічним механізмом сфери культури в Україні, проаналізовано еволюцію наукових поглядів на генезис та соціально-економічну сутність сфери культури як предмета і об'єкта економіко-теоретичного дослідження, визначено взаємозв'язок категорій «соціальна сфера», «сфера послуг», «сфера культури», «сфера нематеріального виробництва»; визначено місце категорії «соціально-культурна сфера» в системі економічних категорій і понять, проаналізовано поняття «інфраструктура» та здійснено виокремлення в самостійний елемент інфраструктури – «соціально-культурну інфраструктуру» як методологічну основу структурування.

Вивчення генези державного регулювання економічним механізмом сфери культури в сучасному вимірі завдань розвитку економіки довело, що дотепер не створено загальноприйнятої економічної теорії її державного регулювання, хоча потреба в такій теорії давно назріла. Новим і достатньо обґрунтованим є використання системно-структурного підходу як методологічної основи до дослідження соціально-економічної сутності категорії «культурно-мистецька інфраструктура», що дозволило автору зробити теоретичне обґрунтування економічного змісту та вперше запропонувати його визначення – як комплексу об'єктів та суб'єктів сфери культури (театральної, бібліотечної, музейної справи), які є об'єктом постійного державного регулювання та на які покладено відповідальність за досягнення мети розвитку людського потенціалу через формування в суспільстві морально-етичних цінностей, світогляду, усталених ціннісних орієнтацій як фундаменту соціально-економічного розвитку національного господарства та пріоритетного напрямку державної культурної політики.

Обґрунтовано концептуальні засади дослідження складного взаємозв'язку ринкових факторів, які негативним чином впливають на величину попиту на продукцію соціально-культурного призначення. Встановлено, що державна політика у сфері культури має бути орієнтована на збереження національної

культурно-мистецької спадщини, підтримку академічних напрямків мистецтва, підвищення рівня професіоналізму, підтримку мистецької та культурологічної освіти, матеріально-технічне переоснащення сфери культури, популяризацію українського мистецтва у світі.

У другому розділі дисертації – **«Особливості умов економічного розвитку сфери культури в Україні»** привертає увагу низка положень і висновків, обґрунтованих автором на підставі всебічного аналізу сутності та рівня соціально-культурного стану, специфіка умов господарювання в сфері культури та її впливу на розвиток національної економіки. Зокрема, відображено позиціонування України в світогосподарських процесах згідно міжнародних рейтингів та індексів за рівнем соціально-культурного стану в міждержавному порівнянні. Визначено автором, що фінансування соціально-культурної сфери відбувається за різними підходами до механізмів бюджетного фінансування, а саме: згідно соціально-орієнтованої та ліберальної моделей.

Ґрунтовним доробком автора видається обґрунтування змін до Податкового кодексу України, які містять сукупність положень щодо вилучення з переліку заборонених видів економічної діяльності для платників єдиного податку виду економічної діяльності «Діяльність з організації та проведення гастрольних заходів» та звільнення суб'єктів сфери культури від сплати податку на додану вартість.

У третьому розділі – **«Тенденції трансформації складових культури як передумова удосконалення державного регулювання її економічним механізмом»** – проаналізовано сучасні тенденції розвитку сфери театрального та кіномистецтва, висвітлено актуальні проблеми розвитку бібліотечної та музейної справи, виявлено проблеми розвитку сфери освіти.

Варто підтримати авторську позицію щодо розробленого категоріального апарату і методологічного інструментарію дослідження сутності, змісту та форм проектування акмеологічного освітнього простору, які в сукупності забезпечують впровадження комплексної загальнодержавної програми створення сприятливих умов для економічного розвитку сфери культури.

Оцінюючи належним чином зазначені положення і висновки дисертації, необхідно підкреслити, що ефективне державне регулювання економічним механізмом сфери культури належить до головних чинників конкурентоспроможності національної економіки. Тому, обґрунтовані в роботі тенденції трансформації складових культури є здобутком дисертаційного дослідження і в науковому, і в практичному аспектах.

У четвертому розділі – **«Забезпечення безпеки сфери культури засобами державного регулювання її економічним механізмом»** – особливу увагу привертають положення та висновки дисертаційного дослідження, яким притаманні елементи новизни.

Враховуючи соціально-економічну сутність культурного розвитку, спираючись на практику реалізації виховної функції в сфері освіти як чинника розвитку сфери культури в дисертації доведено, що на державному рівні необхідно насамперед забезпечувати передачу культурних, духовних, моральних цінностей, які стають головними цілями та завданнями національного відродження. Моніторинг стану безпеки сфери культури здатен забезпечити розроблення стабілізаційних заходів щодо державного регулювання економічним механізмом сфери культури, концентруючи в собі усі ті ключові компетенції, які потрібні для оновлення та удосконалення державного регулювання економічним механізмом сфери культури в Україні.

Науковий інтерес представляє запропонована Кучиним С. П. методика інтегрального оцінювання рівня економічної безпеки сфери культури за двома індексами. На її основі автором проведено аналіз економічної безпеки сфери культури за такими функціональними ознаками як: макроекономічна безпека та соціально-демографічна безпека. Результати розрахунків засвідчили низький рівень макроекономічної безпеки у 2009 році та низький рівень соціально-демографічної безпеки у 2003 та 2014 роках. Це дозволило автору зробити висновок про неефективність діючої моделі управління економічною безпекою сфери культури та посилення загроз безпеці національного господарства загалом.

Поділяємо позицію автора щодо внесення змін до Закону України «Про основи національної безпеки України». А саме, до переліку загроз національній безпеці України додати нові загрози соціальній безпеці. У світовому співтоваристві нині переваги отримують держави, які дбають про розвиток свого господарства, що базується на знаннях і кваліфікації працівників. Саме тому, розвиток сфери культури є необхідною умовою відтворення людського потенціалу країни.

Обґрунтовано, що культурний розвиток суспільства обумовлює мотиви досягнення цілей розвитку національних держав. Передача культурних, духовних, моральних цінностей стає головною метою та завданням національного відродження. Зміна ціннісних орієнтацій безпосередньо впливає на всю сукупність відносин у соціально-економічній системі суспільства. В процесі виявлення ціннісних орієнтацій необхідно враховувати два основних параметри: ступінь усталеності структури ціннісних орієнтацій та зміст ціннісних орієнтацій. В залежності від того, які конкретні цінності входять в структуру ціннісних орієнтацій особистості, можна виявити, на які цілі в житті направлена діяльність людини.

У п'ятому розділі **«Напрями стратегії державного регулювання економічним механізмом сфери культури»** – формалізовано удосконалення організаційно-економічного механізму державного регулювання сферою культури; обґрунтовано необхідність кращого фінансування закладів сфери освіти та запропоновано підвищення рівня їх конкурентоспроможності; запропоновано методичні рекомендації щодо управління стимулюючими та мотиваційними засобами в сфері культури.

Для закладів сфери освіти основним мотивом працівників є реалізація своєї творчої особистості, можливість донести здобутки своєї творчості до широкого кола глядачів, суспільне визнання. Любов до своєї професії стає первинним фактором мотивації, який надихає творчу людину до плідної праці.

Практичне значення мають обґрунтовані автором заходи з популяризації діяльності та продукції закладів сфери культури, такі як заходи підготовчого характеру та заходи безпосереднього залучення додаткових доходів.

Повнота викладення у відкритому друку наукових положень дисертації. Основні результати і положення дослідження опубліковані автором в 75 наукових роботах, зокрема, загальний обсяг, що належить автору, становить 59,46 ум. друк. арк., серед них – 2 одноосібні монографії, 6 монографій у співавторстві, 27 статей – у наукових фахових виданнях, 20 – у інших наукових виданнях України, 7 – у зарубіжних виданнях. Зазначені публікації достатньою мірою відображають основні положення дисертаційного дослідження та елементи наукової новизни. Вимоги ДАК України щодо монографії і необхідної кількості статей в наукових фахових виданнях витримано.

Основні теоретичні положення і практичні рекомендації дисертаційної роботи оприлюднені на 17 міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях. Автореферат та публікації достатньою мірою відображають зміст, основні положення, результати і висновки дисертаційного дослідження.

Практична цінність одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає у розробці методологічних положень та практичних рекомендації з удосконалення державного регулювання економічним механізмом сфери культури в Україні, що поглиблюють теорію економічної науки та надають можливість вирішити порушену науково-практичну проблему.

Обґрунтовані в дисертації методологічні, теоретичні висновки і пропозиції можуть бути використані при розробці національних програм культурного та духовного розвитку нації, коригування державної політики у сфері культури, удосконалення законодавчої бази державного регулювання економічним механізмом сфери культури.

Про практичну значимість дисертаційного дослідження свідчить і те, що ряд теоретичних положень й обґрунтованих на їх підґрунті пропозицій мають практичне впровадження, зокрема:

1) в навчальному процесі при підготовці підручників, навчальних посібників, текстів лекцій для студентів вищих навчальних закладів при викладенні в курсах: «Фінанси», «Бюджетна система», «Бюджетний менеджмент», «Державне регулювання економіки», «Макроекономіка» у ВНЗ «Національна академія управління». А також «Організація театральної справи», «Сучасні концепції театального менеджменту», «Правові та економічні аспекти діяльності закладів сфери мистецтва в Україні» у Харківському національному університеті мистецтв імені І. П. Котляревського.

2) Комітетом Верховної Ради України з питань національної безпеки і оборони та Радою національної безпеки та оборони України стосовно долучення до переліку фундаментальних національних інтересів України таких як: сталий розвиток культури, національної свідомості та патріотизму, сприяння розвитку охорони культурної спадщини, поширенню кращих соціально-культурних досягнень суспільства, формування і задоволення соціально-культурних потреб громадян, їх естетичне виховання, збереження, розвиток та збагачення духовного та культурного потенціалу нації.

3) Державним науково-дослідним інститутом інформатизації та моделювання економіки, Управлінням культури і туризму Харківської обласної державної адміністрації, Національним академічним драматичним театром імені Івана Франка (м. Київ), Полтавським академічним обласним театром ляльок, Харківською обласною універсальною науковою бібліотекою, Харківською обласною профспівковою організацією професійної спілки працівників державних установ України, Харківською обласною громадською організацією «Центр дослідження міжетнічних відносин Східної Європи», Приватним підприємством «Соціально-гуманітарна науково-творча майстерня «Новий курс», Об'єднаною профспівковою організацією Головного управління Національної поліції в Харківській області, Харківським академічним театром музичної комедії, Київським академічним обласним музично-драматичним театром ім. П. К. Саксаганського, Вінницьким обласним краєзнавчим музеєм, Музеєм історії Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».

Дискусійні положення та зауваження по дисертації.

Рецензована дисертація присвячена складній проблемі економічної теорії та практики управління національним господарством. Безумовно, не всі положення роботи є беззаперечними, частина має дискусійний характер, а деякі потребують уточнення та додаткової аргументації. В ряді випадків саме ті результати, які обумовлюють наукову новизну дисертації, дають поштовх до подальшої наукової дискусії і теоретичного пошуку.

1. Не актуалізовано напрями реалізації заходів, направлених на сприяння відродження та розвитку традицій і культури української нації, зміцненню загальнонаціональної культурної консолідації суспільства, захисту та просуванню високоякісного різноманітного культурного продукту.

2. Доцільно було би надати характеристику та окреслити взаємозв'язок елементів системи заходів задля здійснення підтримуючої, компенсаційної та регулюючої діяльності держави в сфері культури.

3. Недостатньо ували приділено характеристиці диверсифікації бібліотечних послуг як результату діяльності бібліотеки із задоволення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів бібліотеки, а також питанню удосконалення напрямів державної підтримки бібліотечної справи та її розвитку шляхом гарантованого фінансування бібліотек, пільгової податкової, кредитної та цінової політики;

4. Доцільним було би викладення матеріалу щодо сприяння формуванню сучасної інфраструктури музейної справи, підтримки і розвитку мережі музеїв.

5. З огляду на тему дисертації доцільно було б конкретніше вказати на недоліки у функціонуванні механізму регулювання сфери культури та чіткіше обґрунтувати необхідні зміни у впливі об'єкта на суб'єкт, зміни у сукупності економічних форм, методів, інструментів і правових норм, за допомогою яких об'єкти впливатимуть на досліджувані процеси, забезпечать розв'язання суперечностей у соціально-економічних системах в частині взаємодії на взаємовпливів економічної, соціальної та культурної сфер.

6. Також для України надзвичайно актуальним завданням є формування зовнішньої культурної політики і розвитку культурної дипломатії. Доктрина «м'якої сили» має використовувати культурні ресурси – цінності, смисли, практики – які є значущими для українського суспільства, національної ідентичності та в контексті забезпечення національної безпеки. Очевидно, що «м'яка сила» не є універсальним методом досягнення цілей політики національної безпеки, бо вона має свої обмеження. Однак її необхідно використовувати у тих випадках, коли традиційні важелі національної безпеки (наприклад, військові) є неефективними.

Проте, висловлені зауваження не носять принципового характеру і не змінюють загальної позитивної оцінки дисертації Кучина С. П. Вони лише окреслюють напрямки подальшого розвитку дослідження з визначеної теми.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 485 сторінок. Список використаних джерел налічує 322 найменувань.

Структура роботи є логічною, цілком відповідає меті та завданням дослідження. Дисертація є завершеним науковим дослідженням, виконаним на високому науковому рівні, вона вигідно відрізняється логічною послідовністю і чіткістю викладених власних підходів та позицій. Таким чином, дисертація відповідає встановленим вимогам.

Загальний висновок. Аналіз змісту дисертації, автореферату та основних опублікованих робіт Кучина С. П. дає підстави для висновку про те, що визначені здобувачем завдання дослідження осмислені, ретельно опрацьовані і розв'язані на достатньо високому теоретико-методологічному рівні.

Глибина дослідження, отримані наукові результати, рівень подання матеріалу, публікації віддзеркалюють наявність теоретичних та аналітичних наукових розробок, які є предметом захисту докторської дисертації за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

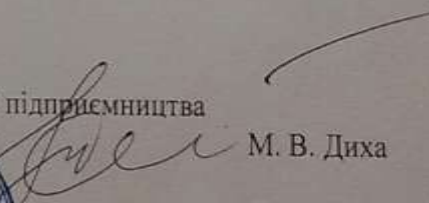
Висловлені зауваження не змінюють загальної високої оцінки роботи, що є самостійним і цілісно завершеним науковим дослідженням, у якому отримані нові науково обгрунтовані результати, що у сукупності розв'язують важливе соціально-економічне завдання щодо розробки теоретико-методологічних основ удосконалення державного регулювання економічним механізмом сфери культури в Україні з позицій соціально-економічних пріоритетів розвитку національного господарства.

Отримані Кучиним С. П. результати і висновки мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення. Монографії й опубліковані у фахових виданнях наукові роботи висвітлюють всі основні положення дисертації. Роботу оформлено відповідно до встановлених вимог.

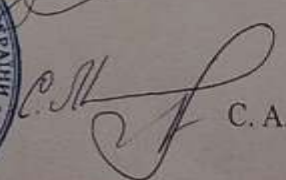
Дослідження Кучина Сергія Павловича «Удосконалення державного регулювання економічним механізмом сфери культури в Україні» повністю відповідає вимогам ДАК України до дисертацій, представлених на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством, зокрема вимогам п. 9,10,12 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року (зі змінами та доповненнями). Автор дисертації Кучин С. П. заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки підприємства і підприємництва
Хмельницького національного університету

 М. В. Диха

Підпис М. В. Дихи засвідчує
Проректор з науково-педагогічної роботи
Хмельницького національного університету

 С. А. Матюх

